

Ecologisme, de vrijheid van grenzen

Wat is een ideologie? Een ideologie is min of meer het inhoudelijk fundament van een politieke visie. In de loop van de tijd zijn er zo verschillende ideologieën ontstaan, zoals bv. het liberalisme of het socialisme. Elke ideologie kijkt op een bepaalde manier naar de maatschappelijke werkelijkheid. Ze bestaat in principe uit drie onderdelen: (1) een analyse van de huidige toestand (wat gaat er fout, wat is het belangrijkste politiek-maatschappelijke probleem), (2) een omschrijving van de gewenste toestand (de contouren van een betere maatschappij), (3) een strategie om van de huidige naar de gewenste maatschappij te gaan. Er is ook een groene ideologie, en die noemen we het ecologisme of ook de politieke ecologie.

Het ecologisme is een volwaardige ideologie, die naast de andere kan staan, en een coherente eigen politieke visie op de werkelijkheid bevat. Het ecologisme is de inspiratiebron voor de politieke programma's van de groene partijen, maar ook voor heel wat actiegroepen of organisaties. Onlangs verscheen een boek met een overzicht van de politieke ideologieën in Vlaanderen, met daarin ook een uitgebreid hoofdstuk over het ecologisme.

Het is nuttig voor mensen die actief zijn in Groen! om ook voldoende tijd te maken om op een meer 'theoretisch' of fundamenteel niveau bezig te zijn met de ideologie, om zo beter te weten waarom we nu eigenlijk een ecologische partij zijn, en waar de verschillen liggen met andere politieke stromingen. Het geeft voeding om nieuwe groene ideeën te ontwikkelen, inspireert en geeft energie om de dagelijkse politieke discussies en conflicten aan te gaan. Wat ons uiteindelijk drijft is meestal vooral een sterke betrokkenheid op de wereld. We willen allemaal dat die meer ecologisch rechtvaardig wordt. Het is zeer boeiend om te merken hoe groene politici, of ze nu lokaal of nationaal werken, hier of in alle andere landen waar er groene partijen zijn, grotendeels door dezelfde idealen gedreven worden. Van dat besef gaat een enorme kracht uit. En dat zeker op een moment waarop veel burgers niet meer weten waar politieke partijen inhoudelijk voor staan.

Hieronder in een aantal stellingen enkele kenmerken van het ecologisme:

1. Politieke ecologie is te beschouwen als een aparte ideologie, die mede ontstaan is uit politieke ideologieën die historisch ouder zijn. De politieke ecologie is evenwel niet zomaar een plus-versie van een ander verhaal. Concreet kun je zeggen dat er historisch een lijn is van liberalisme, over socialisme naar ecologisme. Het ecologisme is dus een 'kind van de Verlichting', en bouwt verder op de moderne progressieve denkstromingen. Op een aantal punten zijn er fundamentele ideologische verschilpunten met het liberalisme en het socialisme. Hoewel er veel programmatorische overeenkomsten zijn tussen rood en groen, kun je niet zeggen dat er in alle opzichten een 'natuurlijke' (ideologische) gelijkenis is tussen rood en groen.
2. Oog hebben voor ideologische gelijkenissen en verschillen versterkt de democratie die bij voorkeur een 'meerkleurendemocratie' is. Het is heel goed dat er verschillende ideologisch gekleurde partijen zijn. Democratie is een 'georganiseerd meningsverschil', en net in het conflict in de politieke arena tussen verschillende ideologische visies zit de essentie van wat democratie moet zijn. De definitieve 'waarheid' bestaat immers niet, en de vraag hoe je een

maatschappij moet inrichten (meer of minder solidariteit, meer of minder aandacht voor ecologie, ...) is nooit een 'technische' kwestie.

3. Politieke ecologie is ontstaan vanuit het besef van de ecologische crisis. Dat besef is gegroeid vooral sinds de jaren '70 van de 20ste eeuw. Vanaf het ontstaan van de ecologische stroming hebben groene politici gezegd dat de milieuproblemen niet zomaar een 'bijverschijnsel' waren, maar wel structureel te maken hadden met de manier waarop we met de aarde omgaan. Het idee 'grenzen aan de groei' drukt dat uit. Als je meer vraagt van de aarde dan die kan teruggeven, dan gaat het fout. Als je rekening houdt met de natuurlijke grenzen, dan is het perfect mogelijk een ontwikkeling te kiezen die nog heel erg lang kan doorgaan. Uitgangspunt is dat de ecologische gevolgen van een bepaald soort ontwikkeling binnen een begrensde ruimte die de aarde is, net de doelstellingen en verwachtingen van die ontwikkeling onderuit haalt. Als ontwikkeling of vooruitgang op een niet-duurzame manier wordt ingevuld, leidt dat tot minder vrijheid, minder rechtvaardigheid en minder welvaart. In die zin is een partij als Agalev/Groen! nooit zomaar een enge 'milieupartij' geweest. De aandacht voor ecologie was steeds een essentieel deel van een veel ruimere visie.
4. De politieke ecologie heeft kritiek op een economie waarvan als het ware de boekhouding niet klopt. De gangbare economie creëert een enorme sociale en ecologische schuld, die we doorschuiven naar de toekomstige generaties, naar de andere kant van de wereld en naar het milieu. Gewoon doorgaan met de gangbare manier waarop we over economie denken, kan niet. Dat zie je bv. in de discussie over mobiliteit. Als je steeds maar nieuwe wegen bij legt, of meer vliegtuigen de lucht in wilt sturen, bots je steeds meer tegen de grenzen van de planeet. En die planeet kun je niet groter maken. We leven nu alsof we drie planeten hebben, en dat is dus niet het geval. Wanneer je daarmee doorgaat, dan zijn het steeds de zwaksten die de zwaarste prijs betalen. De vraag is dus niet enkel hoe de economische 'taart' verdeeld wordt, maar evengoed wat de inhoud van de taart is. In een begrensde wereld is het verdelingsvraagstuk niet zomaar op te lossen door de taart steeds groter te maken.
5. De politieke ecologie was altijd kritisch tegenover de andere ideologieën omwille van hun "Zukunftvergeessenheit". Als je gewoon doorgaat met een beleid van economische groei ten koste van alles, en daarbij doet alsof er geen natuurlijke grenzen zijn, dan geef je als het ware de toekomst op. Dat was bv. altijd de essentie van de groene (morele) kritiek op de kernenergie, dat het onaanvaardbaar is de toekomstige generaties met zo'n zware last op te zadelen waar ze niet om gevraagd hebben. Ecologisch gulzig als we zijn lenen we als het ware de toekomst van onze kinderen, en dat is onrechtvaardig. De politieke ecologie wil uitdrukkelijk wel oog hebben voor de gevolgen van de huidige levenswijze voor de toekomstige generaties en wil hen een stem geven in het huidig debat. Zo bekeken is het groene denken het absoluut omgekeerde van een of ander doemdenken. Dat het groene denken 'terug' naar 'vroeger' zou willen, is een minstens even grote misvatting.
6. De ecologische crisis wordt in de eerste plaats geïnterpreteerd als een rechtvaardigheidsprobleem. Binnen een begrensde ruimte leidt de ecologische gulzigheid van een minderheid tot een rechtstreekse aantasting van de levenskansen van een

meerderheid. Dat zie je erg goed in de klimaatdiscussie. De huidige klimaatverandering is in grote mate mee door de mens veroorzaakt. Meer in detail hebben de rijkste industrielanden de grootste historische verantwoordelijkheid in de klimaatverandering. Nochtans zijn het de armsten, bv. in Afrika, die het grootste slachtoffer worden van de klimaatverandering, terwijl ze er het minst voor verantwoordelijk zijn. Meer in het algemeen zie je dat 20% van de wereldbevolking 80% van de natuurlijke rijkdommen inneemt. In een begrensde wereld wil dat dus zeggen dat 80% van de mensen het met 20% moet doen. Dat ecologische problemen 'luxeproblemen' zijn, is dan ook een schandalige stelling. Ecologische problemen niet aanpakken is het meest asociale beleid denkbaar. Het is dan ook een misvatting te denken dat je eerst de zogenaamd 'belangrijke' problemen moet aanpakken, en pas daarna de ecologische.

7. De mensvisie van de politieke ecologie is te omschrijven als 'individu in verbondenheid'. Daarmee is gezegd dat wordt aangesloten bij het bevrijdende en emanciperende denken van de moderniteit. Vrijheid en autonomie zijn belangrijke waarden. Tegelijk zeggen we dat mensen geen atomen zijn. Ze zijn verbonden met andere mensen, en met de natuurlijke omwereld. De mens – als daar een te smalle invulling aan wordt gegeven – is niet zomaar de maat van alle dingen. De politieke ecologie heeft een kritiek op een te ver doorgedreven antropocentrisme.
8. Er bestaat geen blauwdruk van de 'juiste' groene maatschappij. Er bestaat ook geen enig juiste weg naar een meer duurzame maatschappij. Het begrip duurzaamheid is per definitie een open en discursief begrip. Het debat over de inhoud van het 'goede leven' is een politiek relevant debat, maar wat die inhoud moet zijn, zegt de politieke ecologie niet. Je kunt bij wijze van spreken wel wetenschappelijk min of meer vastleggen wat de grenzen zijn waarbinnen we de maatschappelijke ontwikkeling zouden moeten doen plaatsvinden, bv. de noodzakelijke vermindering in CO₂-uitstoot. Je kunt dat vertalen in algemene normen voor producten of productieprocessen, maar je kunt en je mag niet in detail vastleggen hoe mensen moeten leven. Stel dat je zou overgaan tot een individueel uitstootrecht. Dan zou dat willen zeggen dat elk individu per jaar zoveel 'milieugebruiksruimte' krijgt. De ene zal ervoor kiezen om af en toe op reis te gaan, maar verder heel weinig producten te kopen die een wat zwaardere ecologische voetafdruk hebben. De andere wil misschien helemaal niet reizen, maar wil wel graag een groter huis of zo.

Het klinkt misschien een beetje paradoxaal, maar rekening houden met ecologische grenzen zorgt voor meer vrijheid, niet voor minder. Als vrijheid wordt ingevuld als: iedereen moet ten allen tijde zonder rekening te houden met de anderen of de natuur kunnen kiezen hoe hij of zij zijn of haar leven invult, dan leidt dat tot minder vrijheid en rechtvaardigheid voor ons allen. Als een of twee generaties zowat de hele aarde opsouperen, dan blijft er minder over voor onze kinderen en kleinkinderen, en zullen zij veel minder vrijheid hebben om een waardig leven uit te bouwen. Als de klimaatverandering niet onder controle wordt gehouden, zullen zij een gevaarlijke wereld erven waarin de tegenstellingen tussen rijk en arm alleen maar in omvang zullen toenemen. Als vrijheid betekent het onvervreemdbaar recht hebben om met een benzine- en plaatsverslindende SUV rond te rijden, dan vermindert die vrijheid de vrijheid van anderen. De olievoorraden zijn nog sneller op, en daarvan zijn de armsten het grootste slachtoffer. De luchtvervuiling neemt nog sneller toe, samen

met de versnippering van de ruimte, en daarvan zijn opnieuw de meest kwetsbaren het grootste slachtoffer. Iets kan pas een recht zijn als het uitbreidbaar is naar iedereen. De aarde is groot en rijk genoeg om iedereen, nu en in de toekomst, in Noord en Zuid, een waardig leven te garanderen. Dat kan als we rekening houden met de ecologische grenzen. Als we te veel vis van een bepaalde soort uit de zee halen, stuikt het hele visbestand in elkaar. Als we niet meer vissen dan de zee opnieuw kan aanvullen, blijft het bestand intact, en kunnen we in principe nog tot in de eeuwigheid blijven vissen. Kiezen voor ecologische rechtvaardigheid is dus de voorwaarde voor vrijheid, en dus ook een essentieel onderdeel van elk progressief project voor onze maatschappij.

Jan Mertens

Het artikel *Ecologisme, de vrijheid van grenzen* (Jos Geysels en Jan Mertens) verscheen in het boek *Politieke ideologieën in Vlaanderen* (Luc Sanders en Carl Devos (red.), Standaard Uitgeverij, 2008).